

УДК 339.924

Власова К.В.

аспірант кафедри менеджменту
Міжнародного університету «Україна»

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Стаття присвячена розробці методологічних основ комплексної оцінки ефективності інноваційного розвитку соціально-економічних систем в умовах міжрегіональної диференціації. Розроблені аналітичні матеріали дозволяють формувати обґрунтовану інноваційно-інвестиційну політику і виконувати прогностичну оцінку на перспективу для відповідної соціально-економічної системи.

Ключові слова: соціально-економічна система, інноваційний розвиток, ефективність, комплексна оцінка, модернізація, структура економіки, регіон.

Власова Е.В. КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Статья посвящена разработке методологических основ комплексной оценки эффективности инновационного развития социально-экономических систем в условиях межрегиональной дифференциации. Разработанные аналитические материалы позволяют формировать обоснованную инновационно-инвестиционную политику и выполнять прогнозную оценку на перспективу для соответствующей социально-экономической системы.

Ключевые слова: социально-экономическая система, инновационное развитие, эффективность, комплексная оценка, модернизация, структура экономики, регион.

Vlasova E.V. COMPLEX ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SOCIAL-ECONOMIC SYSTEMS

The article is devoted to the development of methodological foundations for the integrated assessment of the effectiveness of the innovative development of socio-economic systems in the conditions of interregional differentiation. The developed analytical materials allow us to form a well-grounded innovation-investment policy and carry out a prediction assessment for the future for the corresponding socio-economic system.

Keywords: socio-economic system, innovative development, efficiency, complex estimation, modernization, structure of economy, region.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток соціально-економічних систем будь-якого рівня в Україні неможливо без кардинальної модернізації, яка передбачає прискорене оновлення освітнього та виробничо-технологічних секторів, а також внесення науково-обґрунтованих рішень в організацію управління народним господарством. При цьому точкою відліку в здійсненні національних стратегічних програм виступають регіональні інноваційні системи зі сформованими територіальними межами і особливостями розвитку високотехнологічних галузей з урахуванням правових, соціально-культурних, кліматичних і інфраструктурних факторів. Організаційні механізми перетворень, в свою чергу, повинні базуватися на якісній оцінці інноваційно-відтворювальних процесів, що відбуваються на регіональному рівні. С точки зору максимально об'єктивної ідентифікації такі процеси передбачають використання опрацьованих процедур моніторингу динамічної компоненти, а також економічних порівнянь в просторі.

У зв'язку з цим формування методологічних основ комплексної оцінки інноваційного розвитку соціально-економічних систем (регіонів, областей і країни в цілому) в умовах реалізації модернізаційного курсу є актуальним завданням, що має важливе наукове і практичне значення.

Актуальність розробки методологічних основ комплексної системної оцінки інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем визначається також наявністю взаємопов'язаних проблем. Існуючі уявлення про аналіз ефективності використання і генерації нових знань, результативності застосування передових технологій на регіональному рівні не дозволяють в повній мірі охарактеризувати тренди інноваційних процесів, що значно знижує віддачу від прийнятих і реалізованих модернізаційних заходів. Тому існує потреба в розробці нових аналітичних моделей, що враховують динаміку розвитку інноваційної ресурсної бази територіального господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці методології аналізу функціонування регіональних соціально-економічних систем в умовах здійснення інноваційних процесів в останнє десятиліття приділяється підвищена увага як за кордоном, так і в українській науковому середовищі. До теперішнього часу створена певна наукова база, присвячена особливостям і закономірностям розвитку складних соціально-економічних систем з акцентом на неминучості використання останніми постійно оновлюваних ресурсів і взаємозв'язків. Дані питання досить детально висвітлені в працях Р. Акоффа, Л. Фон Бергаланфі, А.А. Богданова, Д.С. Вахрушева, А.Г. Гранберг, А.А. Денисова, Дж. Дози, К.В. Ковтуненко, Ю.А. Олійник, О.В. Тарасова, О.М. Файчук та інш. Значний науковий внесок у методологію управління інноваційним розвитком внесли такі вчені, як Т.П. Близнюк, П. Друкер, Р. Лукас, Б.А. Лундвалл, С. Меткалф, Р. Нельсон, М. Портер, П. Ромер, Б. Санто, Р. Солу, Дж. Стігліц, Б. Твісс, К. Фрімен, Ф. Хайек, Й. Шумпетер, К. Ерроу та інш. Їх наукові праці виступають вагомим методичною базою для аналізу інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем. Таким чином, до теперішнього часу підготовлена істотна наукова база для продовження вивчення закономірностей розвитку регіональних соціально-економічних систем в епоху можливостей застосування високих технологій, а також вдосконалення організаційних механізмів розв'язання завдань модернізації. Однак, без аналізу функціонування територій в широкому методологічному контексті неможливо об'єктивно досліджувати відтворювальну компоненту, визначити перспективи зростання і практичні способи управління, що забезпечують позитивні зміни у вигляді кардинального оновлення структури економіки і суспільного устрою.

Головна мета дослідження. Мета нашого дослідження полягає в науковій розробці методологічних

основ комплексної оцінки інноваційного розвитку соціально-економічних систем в умовах міжрегіональної диференціації, а також практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності освоєння територіальної ресурсно-відтворювальної бази.

Вклад основного матеріалу дослідження. Розвиток методології і вдосконалення практики дослідження рівня інноваційного функціонування території орієнтоване на оптимізацію використання їх господарських можливостей: підвищення динаміки, результативності та ефективності науково-технологічних процесів, поліпшення індикаторів стійкості і стабільності здійснення модернізаційних заходів, стимулювання впровадження передових нововведень в бізнесі, перегляд галузевих трендів і вибір раціональних траєкторій освоєння інвестиційних ресурсів [1, с. 39; 6, с. 184]. В умовах переходу до економіки знань і імпортозаміщення дана методологія дозволить створити наукову основу для формування і моніторингу програм, спрямованих на скорочення міжрегіональної диференціації, підвищення інноваційної активності підприємницького сектора, забезпечення позитивної динаміки ключових територіальних відтворювальних процесів. При цьому слід підкреслити, що в економічній науці, по суті, належним чином не опрацьовані і не систематизовані теоретичні та практичні положення щодо багаторівневої діагностики інноваційного розвитку регіону, яка передбачає його позиціонування з різних напрямів дослідження. Оскільки даний методологічний напрям є недостатньо вивченим, і виникає необхідність додаткових і комплексних досліджень життєдіяльності соціально-економічних систем для вироблення ефективних організаційних механізмів здійснення інноваційних регіональних перетворень. Наведені вище аргументи визначають значимість і актуальність обраної теми наукових досліджень.

Зміна динаміки функціонування вітчизняної економіки, використання сучасних, інноваційних рішень у виробництві та управлінні з метою прискореного переходу до ринкових відносин і забезпечення курсу модернізації в загальному сенсі неможливі без здійснення комплексу оптимальних інвестиційно-ресурсних трансформацій на рівні суб'єктів підприємництва [2 с. 67; 7]. При цьому одним з найважливіших аспектів реалізації таких перетворень в державному і регіональному зрізах є структурний, що передбачає обґрунтоване визначення пріоритетності розосередження фінансових вкладень за видами економічної діяльності, які мають різний інноваційний потенціал в силу диференційованих територіальних і інфраструктурних умов.

В даний час сформовано багато нових точок зростання як в сфері наукомістких виробництв і послуг, так і в традиційних секторах з величезним потенціалом для підвищення ефективності, обумовленим можливістю задоволення потреб суспільства і масовим впровадженням передових технологічних рішень замість застарілих. Пошук таких проривних областей є необхідною умовою розвитку країни. Але модернізація не може обмежуватися тільки напрямом створення нових «прогресивних» секторів, оскільки це посилює відтворювальну складову в інших сферах економіки, і буде прямим наслідком її зростаючої якісної неоднорідності. Ефективна економічна політика повинна вирішувати задачу нової індустріалізації шляхом усунення технологічного відставання ряду галузей і формування режиму інтенсивного оновлення основного капіталу. Можливі негативні наслідки регіональних і державних стратегічних рішень, прийнятих і реалізованих без вра-

хування ступеня використання інноваційних можливостей, а також аналізу ресурсно-відтворювальних перспектив конкретної території, можуть виявитися вельми болючими для суб'єктів підприємництва при виконанні завдань підвищення якості життя населення. В умовах модернізаційної трансформації, які ускладнюються сильною диференціацією регіонів за соціально-економічними і інфраструктурно-промисловими ознаками, з'являється необхідність в різнорівневій оцінці їх функціонування.

На сучасному етапі розвитку господарських процесів значно зростає насичення міжнародних ринків товарами і послугами, загострюються обмеженість ресурсів, особливе значення для регіональних соціально-економічних систем набуває вирішення диференційованих завдань, пов'язаних з формуванням ефективних механізмів управління динамічним інноваційним розвитком [3, с. 124].

Якщо інновації розглядати як нові наукомісткі товари (послуги, технології), створені на основі результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності, інноваційний розвиток регіону можна визначити як формування перспективних високотехнологічних сфер, які призводять до кардинального поліпшення динаміки модернізаційних процесів і оптимізації структури економіки території.

Крім наведених вище показників результативності та ефективності, для аналізу динамічного характеру процесів розробки і впровадження нових знань на територіях регіонів і комплексної діагностики інноваційного розвитку регіонів доцільно визначити індикатори стійкості і стабільності. При переході до інформаційного суспільства (суспільства знань) ефективність і динамічність протікання інноваційних процесів є необхідними умовами стабільного функціонування економіки [4, с. 109-111]. Структура і масштаби використання високих технологій істотно впливають на результати господарювання на різних рівнях управління економічними системами, а також визначають перспективи їх покращення.

Сучасний інноваційний процес носить глобальний характер, є нелінійним, складним і системним, вимагає розширення числа індикаторів для його діагностики, що дозволяє виробити нові напрямки та інструменти інноваційної політики [5, с. 109].

У свою чергу, організаційні механізми управління інноваційним розвитком повинні базуватися на системному аналізі об'єктивної, повної та достовірної інформації про стан науково-впроваджувального сектора економіки в регіонах. Такий підхід передбачає, по-перше, наукове обґрунтування обраного комплексу індикаторів і, по-друге, використання відповідної статистичної бази. Отримувані кількісні результати повинні відображати ступінь готовності регіону до створення, освоєння і поширення нововведень на основі оцінки ефективності і результативності модернізаційних процесів, вектора їх спрямованості, а також стійкості і стабільності здійснення. Це створює передумови для виявлення особливостей модернізаційного функціонування конкретної соціально-економічної системи, конкретизації його проблем і розробки пропозицій з метою вдосконалення регіональної інноваційної політики.

При цьому слід враховувати, що інформація про науково-технічні досягнення (і, особливо, їх динамічних параметрів) формується по окремому набору критеріїв. Тому, для здійснення комплексної діагностики ефективності регіональної інноваційної діяльності можуть бути застосовані спеціальні величини, скомбіновані на основі обробки наявних ста-

тистичних даних. Крім того, офіційна статистична інформація виходить із запізненням в два роки, що викликає складності при пошуку модернізаційних пріоритетів і прогнозуванні результатів реалізації інноваційно-інвестиційних програм.

Необхідною умовою поступального високотехнологічного розвитку країни в силу обмеженості інвестиційних ресурсів є збільшення ефективності фінансування інноваційної та наукової діяльності.

У міжнародній економічній практиці застосовуються різні критерії для оцінки та аналізу рівня такої ефективності: вартість людського капіталу, показники, що вимірюють знання та темпи науково-технічного прогресу.

Досить логічно буде виглядати оцінка інноваційного функціонування територій на основі комплексу узагальнених показників. До них доцільно віднести наступні критерії: інноваційну результативність та інноваційну ефективність.

Рівень інноваційної результативності виробництва визначається як обсяг інноваційних товарів, робіт, послуг у відсотках від загального обсягу відвантажених товарів, виконаних робіт та послуг.

Інноваційна активність визначається питомою вагою організацій, що використовують інноваційні технології, в загальному обсязі організацій, що працюють в регіоні.

Інноваційна продуктивність (на 1000 чол.) оцінюється через число передових виробничих технологій, створених на 1000 співробітників, зайнятих науковими дослідженнями і розробками.

Причини невдалого стану справ у розвитку вітчизняної інноваційної системи намагаються розкрити багато вітчизняні вчені-економісти. За узагальненою думкою вчених, завдання, поставлені державою перед наукою, як правило, носять формальний і неконкретний характер, імітуючи інноваційний процес, і слабо пов'язані з отриманням реально нових знань та розробкою технологій для потреб розвитку держави. У формуванні національної інноваційної системи не видно системного підходу. Замість того, щоб досконало вивчати і аналізувати, як виконуються раніше прийняті численні рішення, і в чому причини гальмування і невдач, вибираються нові об'єкти для державного фінансування, для них створюються чергові адміністративні структури та інш. При створенні аргументованих фактів на користь посилення фінансування необхідно законодавчо вдосконалити систему планування діяльності державних фондів підтримки інноваційної діяльності з тим, щоб порядок формування і використання грантів був орієнтований не на процес, а на кінцевий результат впровадження високотехнологічних рішень. Можна констатувати, що реалізація наукової політики України вимагає розробки нової системи інформаційно-методичного та експертно-аналітичного забезпечення координації та діагностики з метою підтримки реально необхідних фундаментальних наукових досліджень.

У підсумку слід зазначити, що раціональні дії, пов'язані з проведенням якісного планування витрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські заходи в регіонах, багато в чому залежать від отримання об'єктивної і повної інформації і існуючих механізмів обробки та аналізу даних, об'єктивного опису інноваційних відтворювальних процесів, що відбуваються. Тому в зв'язку з неповнотою наявних офіційних показників в рамках даного дослідження для характеристики модернізаційних перетворень в регіонах необхідна комплексна (системна) оцінка на основі використання і співвіднесення наявних статистичних величин.

В цілому необхідно зробити висновок про неможливість однозначної інтерпретації ступеня ефективності використання інноваційних можливостей тієї чи іншої соціально-економічної системи. Це виходить тільки при додатковій обробці і деталізації статистичних даних в рамках конкретної ситуації. Навіть регіони, що входять в один статистичний кластер, можуть мати досить близькі, але неоднакові поточні та динамічні результати і об'єднуватися за принципом максимальної схожості на тлі інших, сильно відрізняються за своїми показниками суб'єктів. Тому поділ регіонів на «лідерів», або, навпаки, є досить умовним підходом і ніколи не знайде однозначних тлумачень і не отримає максимально повної підтримки.

Розроблений підхід є універсальним і може бути використаний до функціонування будь-якої соціально-економічної системи регіону за умов наявності відповідних даних про інноваційну діяльність за декілька років.

Висновки з проведеного дослідження. Стратегічна привабливість України в світовій економіці багато в чому визначається поточними і динамічними інноваційними результатами функціонування регіональних економік. Це вимагає достовірної інформації про стан науково-технологічної сфери в регіонах, і, найчастіше, додаткових статистичних розрахунків щодо стійкості і стабільності здійснюваних інноваційних процесів. Побудова методологічних принципів такої діагностики досі залишається дискусійним напрямом в наукових колах і на сьогоднішній день є невирішеним завданням. Тому розвиток досліджень з даного питання є актуальним і може внести вагомий внесок в теорію і практику управління інноваційно-відтворювальним потенціалом територій в умовах модернізації.

В рамках даного дослідження розроблена система показників інноваційної результативності та інноваційної ефективності функціонування соціально-економічних систем.

Розроблені аналітичні процедури дозволяють формувати диференційовану і обґрунтовану інноваційно-інвестиційну політику і виконувати прогнозні і контрольні оцінки на перспективу для відповідної соціально-економічної системи. Перевагою розробленої методики є її універсальність і можливість поширення на функціонування будь-якого регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тарасова О.В. Теоретико-методологічні основи інноваційної діяльності підприємств / О.В. Тарасова // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 1. – С. 37–41.
2. Файчук О.М. Інноваційний процес як рушійна сила економічного зростання / О.М. Файчук, О.В. Файчук // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 66–70.
3. Близнюк Т.П. Вплив циклічності розвитку економіки на інноваційну діяльність підприємства / Т.П. Близнюк. – Х.: ФОП Александрова К.М., 2008. – 352 с.
4. Кукушкин С. Н. Инновационная активность российской экономики: проблемы, особенности, пути решения / С. Н. Кукушкин, О. Е. Каленов // Вісник РЭУ ім. Г. В. Плеханова. – 2014. – № 6 (72). – С. 108 – 118.
5. Богдан Н. И. Измерение инноваций: новые подходы к оценке ресурсов и результатов / Н. И. Богдан // Инновации. – 2014. – № 07 (189). – С. 105 – 110.
6. Олійник Ю.А. Теоретичні засади визначення сутності інноваційних процесів в Україні / Ю.А. Олійник // Бізнес Інформ. – 2014. – № 12. – С. 182–187.
7. Ковтуненко К.В. Інноваційний процес та інноваційна діяльність як рушійна сила формування інтелектуального капіталу промислового підприємства / К.В. Ковтуненко // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1(9) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2013_1/pdf/13kkvkpp.pdf.